

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
پوهنتون اسلام
پوهنځی شرعیات
رشته تفسیر و حدیث
بورډ ماستری

غزوات پیامبر صلی الله علیه وسلم در پرتو قرآن
(مطالعه موضوعی)
(رشته ماستری)

محقق: نادیه جهید
استاد رکنما: دکتور پوهاند محمد اسماعیل لیبیب بلخی

سال: ۱۳۹۷ هـ ش - ۱۴۳۹ هـ ق

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات

رشته تفسیر و حدیث

بورده ماستری

غزوات پیامبر صلی الله علیه وسلم در پرتو قرآن

(مطالعه موضوعی)

(رساله ماستری)

محقق: نادیه جهید استاد رهنما: دکتور پوهاند محمد

اسماعیل لیبیب بلخی

سال: 1397 هـ ش - 1439 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت تعلیمات اسلامی

بورډ ماستری

تصدیق نامه

محترم نادیده بنت عبد الواحد ID نمبر Sh-mst-95-163 (از دور دوم تعلیمات اسلامی) از پایان نامه ماستری خویش زیر عنوان: غزوات پیامبر صلی الله علیه وسلم در یرتو قرآن کریم (مطالعه موضوعی) به روز چهارشنبه تاریخ ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۹۷ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و از نظر هیأت ژوری مستحق ۹۶ (نمره به عدد) نود و شش (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

امضاء اعضای هیأت ژوری:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبد الرحمن شاه	عضو هیأت	
۲	استاد محمد نعیم جلیلی	عضو هیأت	
۳	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	رهنما و رئیس جلسه دفاعیه	

..... معاون علمی

..... آمر بورډ ماستری

خلاصه (چکیده)

«مطالعه موضوعی غزوات پیامبر صلی الله علیه وسلم در قرآن» که موضوع رساله ی هذا را تشکیل میدهد دربر گیرنده ی هشت فصل است که فصل اول شامل مباحث مقدماتی از قبیل تعریف غزوه، سربیه، تفاوت میان غزوه و سربیه، تعریف جهاد، مراحل تشریح جهاد، فرق میان قتال و جهاد در اسلام و ربط آن به موضوع غزوات و اولین غزوات کوچک رسول الله صلی الله علیه وسلم می باشد.

فصل دوم دربر گیرنده ی دو غزوه ی بدر الکبری و بنی قینقاع است که در سال دوم هجری واقع گردیده اند، غزوه ی بدر الکبری که بیشترین اتفاقات و وقایع آن در سوره ی انفال نازل شده است و قرآن عظیم الشان صحنه های مختلف آنرا به تصویر کشیده و برای مومنان بیان داشته است؛ این غزوه جنگ سرنوشت ساز و مهمی برای آینده ی مسلمانان از جنبه های مختلف بود.

غزوات احد و حمراء الاسد که در سال سوم هجری واقع شدند نیز از جمله غزوات مهم به حساب میروند که آیات زیادی در مورد آنها در قرآن عظیم الشان وجود دارد به خصوص در سوره ی آل عمران؛ با در نظر داشت اینکه شکست مسلمانان در این غزوه تاثیرات مختلفی را بالای روحیه ی مسلمانان، حکومت اسلامی و آینده ی دعوت اسلامی داشته و درس و عبرت های زیادی را در پی داشت از همین رو الله متعال بیشتر به جنبه ی تربیتی موجوده در این غزوات توجه نموده و در قرآن از آن بحث نموده است.

به همین ترتیب غزوه ی بنی نضیر که در سال چهارم هجری واقع گردیده است، موضوع بحث فصل چهارم رساله را تشکیل می دهد، وقایع این غزوه در قرآن عظیم الشان بیشتر در سوره ی حشر نازل گردیده است. غزوه های بنی مصطلق، احزاب و بنی قریظه که در سال پنجم هجری واقع شده اند نیز از جمله غزواتی اند که در آیات قرآنی از آنها ذکر بعمل آمده است؛ طوریکه یک سلسله وقایع غزوه بنی مصطلق در سوره ی منافقون و نور بیان گردیده و به وقایع غزوه ی احزاب و بنی قریظه در سوره ی مبارکه ی احزاب پرداخته شده است.

هم چنان صلح حدیبیه که موضوع فصل ششم رساله را تشکیل می دهد در سال ششم هجری واقع گردیده است و اتفاقات و قضایای مربوط به آن را الله متعال در سوره ی مبارکه ی فتح برای پیامبرش صلی الله علیه وسلم نازل نموده است و فصل هفتم دربرگیرنده ی غزوه خیبر و فصل هشتم غزوه های فتح مکه و حنین که در سال هشتم هجری واقع گردیده اند می باشد و در نهایت رساله ی هذا با بیان وقایع غزوه ی تبوک که بیشترین آیات سوره ی مبارکه ی تبوک را تشکیل می دهد و نتیجه گیری و بیان منابع پایان یافته است.

فهرست مطالب

صفحات	عناوین
1.....	مقدمه

فصل اول

مباحث مقدماتی

12.....	مبحث اول: مفهوم غزوه.....
12.....	مطلب اول: تعریف لغوی واصطلاحی غزوه.....
13.....	مطلب دوم: فرق میان غزوه و سربیه.....
15.....	مبحث دوم: مشروعیت جهاد.....
16.....	مطلب اول: مراحل تشریحی جهاد و وجوب آن.....
21.....	مطلب دوم: انواع جهاد.....
22.....	مطلب سوم: قتال در اسلام و فرق آن با جهاد.....
24.....	مبحث سوم: آغازین غزوات کوچک رسول الله صلی الله علیه وسلم.....
24.....	مطلب اول: غزوة الابداء یا ودان.....
24.....	مطلب دوم: غزوه بواط.....
24.....	مطلب سوم: غزوه ذی العشیر.....
24.....	مطلب چهارم: غزوه بدرالاولی.....

فصل دوم

غزوه بدر الکبری و غزوه بنی قینقاع

27.....	مبحث اول: غزوه بدر الکبری.....
28.....	مطلب اول: توضیح وقائع غزوه بدر در پرتو آیات.....
51.....	مطلب دوم: نتایج غزوه بدر.....
54.....	مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه بدر.....
63.....	مبحث دوم: غزوه بنی قینقاع.....
65.....	مطلب اول: توضیح وقائع غزوه بنی قینقاع در پرتو آیات.....

- 62.....مطلب دوم: نتایج غزوه بنی قینقاع.....
- 66.....مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه بنی قینقاع.....

فصل سوم

غزوه احد و غزوه حمراء الاسد

- 73.....مبحث اول: غزوه احد.....
- 77.....مطلب اول: توضیح وقائع غزوه احد درپرتو آیات قرآن.....
- 106.....مطلب دوم: نتایج غزوه احد.....
- 107.....مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه احد.....
- 115.....مبحث دوم: غزوه حمراء الاسد.....

فصل چهارم

غزوه بنی نضیر

- 122.....غزوه بنی نضیر.....
- 125.....مطلب اول: توضیح وقائع غزوه بنی نضیر درپرتو آیات.....
- 132.....مطلب دوم: نتایج غزوه بنی نضیر.....
- 136.....مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه بنی نضیر.....

فصل پنجم

غزوات بنی مصطلق، احزاب و بنی قریظه

- 142.....مبحث اول: غزوه بنی مصطلق یا المرسیع.....
- 143.....مطلب اول: توضیح وقائع غزوه بنی مصطلق درپرتو آیات.....
- 146.....مطلب دوم: نتایج غزوه بنی مصطلق.....
- 150.....مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه بنی مصطلق.....
- 152.....مبحث دوم: غزوه احزاب.....
- 153.....مطلب اول: توضیح وقائع غزوه احزاب درپرتو.....
- 156.....مطلب دوم: نتایج غزوه احزاب.....
- 161.....مطلب سوم: دروس و فوائد غزوه احزاب.....
- 163.....مبحث سوم: غزوه بنی قریظه.....

فصل ششم

صلح حدیبیه

- 166..... صلح حدیبیه (الفتح المبین).....
- 171..... مطلب اول: توضیح وقائع غزوه حدیبیه درپرتو آیات.....
- 125..... مطلب دوم: نتایج صلح حدیبیه.....
- 126..... مطلب سوم: دروس وفوائد صلح حدیبیه.....

فصل هفتم

غزوه خیبر

- 160..... غزوه خیبر.....
- 161..... توضیح وقائع غزوه خیبر درپرتو آیات.....

فصل هشتم

فتح مکه و غزوه حنین

- 164..... مبحث اول: غزوه فتح مکه.....
- 166..... مطلب اول: توضیح وقائع غزوه فتح مکه.....
- 203..... مطلب دوم: نتایج فتح مکه.....
- 204..... مطلب سوم: دروس وفوائد فتح مکه.....
- 206..... مبحث دوم: غزوه حنین.....

فصل نهم

غزوه تبوک

- 211..... غزوه تبوک.....
- 213..... مطلب اول: توضیح وقائع غزوه تبوک درپرتو آیات.....
- 231..... مطلب دوم: نتایج غزوه تبوک.....
- 233..... مطلب سوم: دروس وفوائد غزوه تبوک.....
- 236..... نتیجه گیری.....
- 236..... فهرست آیات.....
- 247..... فهرست احادیث.....
- 250..... فهرست منابع و مأخذ.....

نتیجه گیری

همان طوریکه می دانیم نتیجه گیری از موضوع مورد تحقیق و بیان آن در نهایت بحث و رساله یکی از نکات مهم و اساسی تحقیق را تشکیل می دهد؛ چون نتایج تحقیق در واقع بیانگر اهدافی است که تحقیق برای برآورده شدن آن اهداف صورت گرفته است؛ از همین رو در ذیل ما نیز نتایج حاصله از بررسی غزوات رسول الله صلی الله علیه و سلم در پرتو قرآن را به طور شماره وار بیان می داریم:

1. قرآن عظیم الشان یکی از مصادر مهم و اساسی سیرت نبوی صلی الله علیه و سلم را تشکیل می دهد.

2. آیات و سوره های زیادی در قرآن عظیم الشان دربرگیرنده ی وقائع و اتفاقات مربوط به مغازی رسول الله صلی الله علیه و سلم و جهاد ایشان می باشد.

3. آنچه از غزوات رسول الله صلی الله علیه و سلم که در قرآن از آنها ذکر به عمل آمده و آیات قرآنی وقائع آنرا با تحلیل آسمانی برای بشریت بیان داشته اند عبارتند از: غزوات بدر، بنی قینقاع، احد، حمراء الاسد، بنی نضیر، بنی مصطلق، احزاب، بنی قریظه، صلح حدیبیه، غزوه خیبر، فتح مکه، غزوه حنین و غزوه ی تبوک می باشند.

4. در بیان وقائع و حوادث غزوات رسول الله صلی الله علیه و سلم در قرآن عظیم الشان فواید مختلفی وجود دارد از آن جمله:

- بیان و نزول وقائع مربوط به غزوات رسول الله صلی الله علیه و سلم در قرآن در واقع به نوعی سرد تاریخی قضایای واقع شده در صدر اسلام و در زمان رسول الله صلی الله علیه و سلم به امت اسلامی است و اینگونه مسلمانان تا برپایی قیامت میتوانند به این موضوعات به موثق ترین شکل آن دسترسی داشته باشند.

- بیان این وقائع دروس و عبرت های مختلفی را برای امت اسلامی در پی دارد.

5. در مورد اینکه دروس و عبرت های غزوات بیان شده ی رسول الله صلی الله علیه و سلم در قرآن کدام جنبه ها را بیشتر در بر دارد باید گفت که: تحلیل قرآن عظیم الشان از وقائع و حوادث متفاوت تر از هر تحلیل و دیدگاه دیگر می باشد و بیشتر جنبه تربیت روحی، معنوی، ایمانی، اخلاقی، رفتاری و... را شامل می گردد.

6. بامطالعه ی سیرت رسول الله صلی الله علیه وسلم در کل ومغازی رسول الله علیه وسلم در بخش جهاد ونظامی انسان مفهوم این قول الله متعال را با تمام وجود درک می نماید که فرموده است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا» احزاب:21.
- چون سیرت وزنده گی رسول الله صلی الله علیه وسلم برای هر مسلمان روی زمین در هر مقام، جنسیت وزمان بهترین الگو ومقتدا برای عمل است.
7. از مطالعه غزوات رسول الله صلی الله علیه وسلم به این نتیجه می رسیم که این غزوات درواقع آن جنگ های کاری، مجاز وقانونی بودند که جهت رد تجاوز برمسلمانان ویا برداشتن زخمی چرکین ازکیان امت اسلامی صورت گرفته اند.

پیشنهادات

از آن جاییکه موضوع رساله ی بنده مطالعه موضوعی آیات مغازی در روشنایی قرآن عظیم الشان بود در اخیر بحث پیشنهاد می کنم تا محققین دیگر، سایر جنبه های مربوط به سیرت نبوی صلی الله علیه وسلم را در روشنایی مهم ترین و اصل ترین مصدر سیرت و شناخت پیامبر صلی الله علیه وسلم که قرآن عظیم الشان می باشد مورد تحقیق و بررسی قرار بدهند ؛ زیرا بدین ترتیب درکنار اینکه میتوانیم مجموعه ی کاملی از سیرت النبوی صلی الله علیه وسلم را به شکل تفسیر موضوعی و در روشنایی آیات قرآنی داشته باشیم، می توانیم سیرت، شخصیت، رسالت و... رسول الله صلی الله علیه وسلم را همراه با تحلیل قرآنی و الهی در اختیار خواننده گان قرار دهیم.

سایر جنبه های سیرت رسول الله صلی الله علیه وسلم که می تواند به شیوه تفسیر موضوعی درپرتو آیات قرآنی مورد بحث و بررسی قرار گیرد می تواند در برگیرنده نکات ذیل باشد:

- شخصیت رسول الله صلی الله علیه وسلم
- بعثت پیامبر صلی الله علیه وسلم
- وحی و طبیعت رسالت محمد صلی الله علیه وسلم
- تایید رسالت محمد صلی الله علیه وسلم
- تاسی و اقتداء به پیامبر صلی الله علیه وسلم
- شناخت اهل کتاب نسبت به پیامبر صلی الله علیه وسلم
- صفات پیامبر صلی الله علیه وسلم در تورات و انجیل
- اخلاق و صفات پیامبر صلی الله علیه وسلم و فضل الله متعال بروی
- اقوال کافران در مورد رسول الله صلی الله علیه وسلم
- تسلیت و تثبیت رسول الله صلی الله علیه وسلم
- خطاب های الله به پیامبر صلی الله علیه وسلم
- هجرت پیامبر صلی الله علیه وسلم و منزلت مهاجرین

فهرست منابع و مأخذ

قرآن كريم

1. ابن اسحاق، محمد. السيرة النبوية، ب ت.
2. ابن سيد الناس، محمد بن عبد الله بن يحيى. عيون الاثر في فنون المغازي والشمائل والسير، ب ت.
3. ابن قيم الجوزيه، محمد بن ابى بكر الزرعى. زاد المعاد فى هدى خير العباد، پشاور: اشاعت اسلامى كتابخانه، ب ت، عدد اجزاء 3.
4. ابن كثير، أبو الفداء إسماعيل بن عمر القرشي. تفسير القرآن العظيم، پشاور: المكتبة الحقانية، 1999م، عدد اجزاء 6.
5. ابن كثير، إسماعيل بن عمر القرشي. البداية والنهاية، دار إحياء التراث العربى: الطبعة الاولى، 1418 هـ، ج 5.
6. ابن كثير، أبى الفداء اسماعيل. السيرة النبوية، بيروت: دار المعرفة للطباعة والنشر والتوزيع، 1396.
7. ابن هشام، عبد الملك. السيرة النبوية لابن هشام، بيروت: دار الجيل، الطبعة الأولى، 1411 هـ، ج 3.
8. الأصبحي، مالك بن أنس. موطأ الإمام مالك، مصر: دار إحياء التراث العربى، ب ت، ج 1.
9. الإمام البيهقي، دلائل النبوة، دار الكتب العلمية - ودار الريان للتراث، الطبعة الأولى، 1418 هـ، ج 3.
10. البخاري، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة. الجامع الصحيح حسب ترقيم فتح الباري، القاهرة: دار الشعب، الطبعة الأولى، 1417 هـ، عدد اجزاء 9.
11. برهامي، ياسر. فقه الجهاد، ب ت.
12. البصري، محمد بن سعد. الطبقات الكبرى، بيروت: دار صادر، طبعة الاولى، 1968 م، ج 1.
13. الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى. الجامع الصحيح سنن الترمذي، بيروت: دار إحياء التراث العربى، ب ت، عدد اجزاء 5.
14. الجوهرى، عبد الرحمن بن عبد الله بن محمد. مسند الموطأ، ب ت.
15. الحبش، محمد. برداشت های حكيمانه از سيره ی پیامبر(ص) (مترجم: عبدالقادر مارونسى، تهران: نشر احسان، چاپ اول، 1388 ش).

16. الحكمي، حافظ بن محمد عبدالله. مرويات غزوة الحديبية جمع وتخريج ودراسة، مطابع الجامعة الإسلامية المدينة المنورة، المملكة العربية السعودية، 1416هـ.
17. الرازي، محمد بن أبي بكر بن عبد القادر. تحفة الملوك (في فقه مذهب الإمام أبي حنيفة النعمان)، بيروت: دار البشائر الإسلامية، 1417.
18. الزحيلي، وهبة بن مصطفى. التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج، دمشق: دار الفكر المعاصر، الطبعة الثانية، 1418هـ، ج 18.
19. سباعي، مصطفى. درس ها واندرزهای از سيرت نبوی، مترجم: فاضل، 1371ش .
20. السجستاني، أبو داود سليمان بن الأشعث. سنن أبي داود، دار الفكر، ب ت، عدد اجزاء 4.
21. السعدي، عبد الرحمن بن ناصر بن عبد الله. تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، الطبعة الأولى، 1411هـ.
22. السهيلي، عبد الرحمن بن عبد الله بن أحمد. الروض الأنف في شرح غريب السير، ب ت.
23. الشامي، محمد بن يوسف الصالحي. سبل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد، ب ت.
24. الشيباني، أحمد بن حنبل. مسند الإمام أحمد بن حنبل، القاهرة: مؤسسة قرطبة، ب ت، عدد اجزاء 6.
25. صابوني، محمد علي. ترجمه فارسی صفة التفاسير، مترجم: سيد محمد طاهر حسيني، تهران: نشر احسان، 1383ش، عدد اجزاء 4.
26. الصلابي، علي محمد. الكوى هدايت، مترجم: هيئت علمى انتشارات حرمين، كابل: انتشارات احمد، 1391هـ.ش، ج 1.
27. طباره، عفيف عبدالفتاح. داستان پیامبران در قرآن، مترجم: ابوبكر حسن زاده، تهران: نشر احسان، چاپ سوم، 1384ش.
28. الطبراني، سليمان بن أحمد. المعجم الكبير، ب ت، ج 11.
29. الطبراني، سليمان بن أحمد. المعجم الأوسط، القاهرة: دار الحرمين، 1415هـ، عدد اجزاء 11.
30. الطبراني، سليمان بن أحمد. الْمُعْجَمُ الصَّغِيرُ لِلطَّبْرَانِيِّ، بيروت: المكتب الإسلامي، الطبعة الأولى، 1415هـ، ج 1.
31. الطبري، أبو جعفر محمد بن جرير. جامع البيان في تفسير القرآن، دار هجر: الطبعة الأولى، ب ت، عدد اجزاء 16.
32. عزام، عبدالله. آداب واحكام جهاد، مترجم: عبدالحق عتيد، ب ت.

33. العسقلاني، أحمد بن علي بن حجر. فتح الباري شرح صحيح البخاري، بيروت: دار المعرفة، 1379 هـ، ج 6.
34. العلياني، علي بن نفيح. أهمية الجهاد في النشر الدعوة الإسلامية والرد على الطوائف الضالة فيه، الرياض: دار الطيبة، الطبعة الأولى، 1415 هـ.
35. غزالي، محمد. ترجمه فارسی فقه السيرة، مترجم: محمد طاهر حسيني، ادارہ دار النشر افغانستان، چاپ دوم، 1383 ش.
36. الفيروز آبادي، محمد بن يعقوب. القاموس المحيط، ب ت.
37. القاسم، عبد المل . غزوة الأحزاب - مواقف وعبر، الناشر: دار القاسم، ب ت.
38. القرطبي، محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح الأنصاري. الجامع لأحكام القرآن، القاهرة: دار الكتب المصرية، الطبعة الثانية، 1384 هـ، عدد الاجزاء 11.
39. القرطبي، يوسف بن عبد الله بن عبد البر. الدرر في اختصار المغازي والسير، القاهرة: وزارة الأوقاف المصرية، الطبعة الأولى، 1415.
40. قريبي، إبراهيم بن إبراهيم. مرويات غزوة بني المصطلق وهي غزوة المريسيع، المملكة العربية السعودية: عمادة البحث العلمي بالجامعة الإسلامية المدينة المنورة. ب ت .
41. قريبي، إبراهيم بن إبراهيم. مرويات غزوة حنين وحصار الطائف، المملكة العربية السعودية: عمادة البحث العلمي بالجامعة الإسلامية المدينة النبوية، الطبعة الأولى، 1411 هـ .
42. القزويني، ابن ماجة محمد بن يزيد. سنن ابن ماجة، بيروت: دار الفكر، ب ت، ج 1.
43. مباركفوري، صفى الرحمن. سيرة النبي ترجمه فارسی الرحيق المختوم، مترجم: عبد الله خاموش هروي، پشاور: مكتبه فاروقيه، چاپ اول، 1381 ش.
44. المدخلي، إبراهيم بن محمد. مرويات غزوة الخندق، المملكة العربية السعودية: عمادة البحث العلمي بالجامعة الإسلامية المدينة المنورة، الطبعة الأولى، 1414 هـ.
45. المدري، أمير بن محمد. دروس وعبر من غزوة أحد - أربعون درساً من غزوة أحد، ب ت.
46. المدري، أمير بن محمد. غزوة بدر الكبرى دروس وعبر، صنعاء اليمن: مكتبة خالد بن الوليد عالم الكتب اليمنية، الطبعة الأولى، ب ت.
47. مصطفى، إبراهيم. أحمد الزيات - حامد عبد القادر - محمد النجار، المعجم الوسيط. دار الدعوة، ب ت، عدد الاجزاء 1.

48. المقریزی، تقی الدین أحمد بن علی. إمتاع الأسماع بما للنبي من الأحوال والأموال والحفدة والمتاع ،بيروت:دار الكتب العلمية، ط الأولى، 1411هـ، ج8.
49. مودودي، سيد ابو الاعلی. تفهيم القرآن بزبان فارسی، مترجم: کلیم الله متین، منصوره : دار العروبه للدعوة الاسلامیة، 1414هـ، ج1.
50. النجار، محمد الطیب. القول المبين في سيرة سيد المرسلين، لبنان: دار الندوة الجديدة، ب ت.
51. النيسابوري، أبو الحسن علي بن أحمد. أسباب النزول، الناشر: مؤسسة الحلبي وشركاه للنشر و التوزيع، ب ت.
52. النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، الجامع الصحيح المسمى صحيح مسلم ،بيروت: دار الجيل بيروت + دار الأفق الجديدة، ب ت، عدد الاجزاء 8.
53. الواقدي، محمد بن عمر بن واقد. المغازي للواقدي، بيروت: عالم الكتب، ب ت.
54. ياقوت، محمد مسعد. الأخلاق النبوية في الصراعات السياسية والعسكرية، ب ت.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af